

ehli't-taklîd (a.e. içinde), V, 2265, 2268, 2275; a.mlf., *et-Teşkit 'ale't-tefkiik li-'ukûdî't-teşkiik* (a.e. içinde), V, 2111-2160; a.mlf., *Veblü'l-ga-mâm hâşiye 'alâ Şifâ'i'l-evâm*, [baskı yeri yok] 1416/1996 (Cem'iyyetü ulemâi'l-Yemen), II, 168-169; a.mlf., *ed-Derârî'l-muğıyye şerhu'd-Dü-re-i'l-behiyye* (nşr. M. Subhî Hasan Hallâk), San'a 1414/1993, I, 165; a.mlf., *eş-Şavârimü'l-hidâ-dü'l-kâti'a li-'alâ'iki maķâlâti erbâbi'l-ittihâd* (nşr. M. Subhî Hasan Hallâk), San'a 1411/1990, s. 32, 37; a.mlf., *ed-Dürrü'n-naẓîd fi ihlâşi keli-meti't-tevhîd (er-Resâ'ilü's-selefiyye fi ihyâ'i sün-neti hayri'l-beriyye* [nşr. Hâlid Abdüllatîf] içinde), Beyrut 1411/1991, s. 1-47; a.mlf., *et-Tuhaf fi mezâhibi's-selef* (nşr. Selîm b. Abdülhâdî - Ali Hasan Ali Abdülhamîd), Desûk 1409/1988, s. 39-48; Leknevî, *İbrâzü'l-gayyi'l-vâkı' fi Şifâ'i'l-ay: Nakdü evhâmi Şiddîk Hasan Hân* (nşr. Salâh M. Ebü'l-Hac), Amman 1421/2000, s. 18-19; a.mlf., *Zaferü'l-emânî* (nşr. Takıyyüddin Nedvî), Dübey 1995, s. 484; Siddîk Hasan Han, *Ebcedü'l-ülüm*, Beyrut 1978, III, 201-205; Muhammed b. Hasan ez-Zimârî, *Hayâtü'l-İmâm eş-Şevkânî: Kitâbü't-Tikşâr fi cidi zamânî 'allâmeti'l-ekâlim ve'l-em-şâr şeyhü'l-İslâm Muhammed b. 'Ali eş-Şevkânî* (nşr. Muhammed b. Ali el-Ekva'), San'a 1990; Serkis, *Mu'cem*, I, 1160; Ahmed Emin, *Zü'amâ'ü'l-işlâh fi'l-'asri'l-hadis*, Beyrut, ts. (Dârü'l-kitâbi'l-Arabî), s. 22; Abdülhay el-Hasenî, *Nüzhetu'l-ha-vâtur*, VII, 240; M. Zâhid Kevserî, *Maķâlât*, Kahire, ts. (Matbaatü'l-envâr), s. 64, 218, 337; a.mlf., *Mukaddimât*, Dimaşk-Beyrut 1997, s. 405; İbrâhim İbrâhim Hilâl, *el-İmâmü's-Şevkânî ve'l-ic-tihâd ve't-taklîd*, Kahire 1979, s. 9; a.mlf., *Min Nuķati'l-ilitikâ' beyne'l-imâmeyn Muhammed 'Abduh ve'l-İmâmî's-Şevkânî*, Kahire 1987; Ahmed Hüseyin Şerefeddin, *Târîhu'l-fikri'l-İslâmî fi'l-Yemen*, Riyad 1400/1980, s. 204; Abdülhay el-Kettânî, *Fihrisü'l-fehâris*, I, 409; Abdülazîz el-Mekâlih, *Kırâ'e fi fikri'z-Zeydiyye ve'l-Mu'tezile*, Beyrut 1982, s. 224; M. Hüseyin ez-Zehbeî, *et-Tefsîr ve'l-müfessîrîn*, Kahire 1405/1985, II, 273-287; Abdülganî Kâsım Gâlib eş-Şercî, *el-İmâmü's-Şevkânî hayâtühü ve fikrüh*, Beyrut 1988; Hüseyin b. Abdullah el-Amrî, *Mi'tetü 'âm min târihi'l-Yemeni'l-hadis*, Dimaşk 1988, s. 62-65; a.mlf., *el-İmâm eş-Şevkânî: Râ'idü 'asrih*, Beyrut 1411/1990, tür.yer.; a.mlf., "Hareketü't-tecdid ve'l-iş-lâh fi'l-Yemen fi'l-'asri'l-hadis", *el-İctihâd*, sy. 9, Beyrut 1990, s. 175-193; Şa'bân M. İsmâil, *el-İmâmü's-Şevkânî ve menhecühü fi usûli'l-fıkh*, Devha 1989, s. 49; Abdullâh Nümsük, *Menhecü'l-imâmî's-Şevkânî fi'l-'akide*, Beyrut 1994, s. 33, ayrıca bk. tür.yer.; B. Haykel, "al-Shawkânî and the Jurisprudential Unity of Yemen", *Le Yemen, passé et present de l'unité*, Provence 1994, s. 53-65; a.mlf., "Reforming Islam by Dissolving The Madhâhib: Shawkânî and his Zaydî Detractors in Yemen", *Studies in Islamic Legal Theory* (ed. B. Weiss), Leiden 2002, s. 352; a.mlf., *Revival and Reform in Islam: The Legacy of Muham-mad el-Shawkânî*, Cambridge 2003, tür.yer.; a.mlf., "Rebellion, Migration or Consultative Democracy? The Zaydis and their Detractors in Yemen", *el-Mesâr*, I/1, McLean 2000, s. 38-40; a.mlf., "Ulemâ'ü ehli'l-hadis'inde Zeydiyyeti'l-Yemen", a.e., II/2 (2001), s. 50-53; Semîr Hüsnî Hüseyin Ebü Seyf, *el-İmâm eş-Şevkânî ve men-hecühü fi'l-fıkh'l-İslâmî min hilâli kitâbihi's-Seyli'l-cerrâr* (yüksek lisans tezi, 1997), el-Câmi-atü'l-Ürdüniyye 1997, s. 131, 143; İsmâil b. Ali el-Ekva', *ez-Zeydiyye neş'etühâ ve mu'tekadâ-tühâ*, [baskı yeri yok] 1421/2000, s. 40-58; Nail

Okuyucu, *Şevkânî'nin Fıkhî Tarihi Anlayışı ve Mezheblere Bakışı* (yüksek lisans tezi, 2008), MÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 102-108; Muhammed b. Muhammed Zebâre, *Neylü'l-vaţar min terâci-mi ricâli'l-Yemen fi'l-kamî's-şâliş 'aşer*, San'a, ts. (Merkezü'd-Dîrâsât ve'l-ebbâsü'l-Yemeniyye), I-II, tür.yer.; R. Peters, "İdîţihad and Taqlid in 18th and 19th Century Islam", *WI*, XX/3-4 (1980), s. 138; Hamed el-Câsir, "el-İmâm Muhammed b. 'Alî eş-Şevkânî ve mevķifühü mine'd-da'veti's-selefiyyeti'l-işlâhiyye", *ed-Dir'ıyye*, III/10, Riyad 2000, s. 13-19; III/11-12 (2000-2001), s. 16-21.

EYYÜP SAİD KAYA – NAİL OKUYUCU

ŞEVKEFZÂ

(شوق أفزا)

Türk müzikisinde
bir birleşik makam.

Acem-aşiran perdesinde karar eden in-ci seyir özelliğine sahip bir makam olup Mehmet Suphi Ezgi, III. Selim tarafından terkip edildiğini belirtir. Makam çârgâh perdesindeki in-ci zirgüleli hicaz dizisine, yerinde acem-aşiran (acem-aşiranda çârgâh) ve yine acem-aşiran perdesindeki nikriz beşlisinin eklenmesiyle oluşmuştur. Ancak bu makamdaki bazı eserlerde acem-aşirandaki nikriz beşlisi kullanılmamıştır. Bunlar yerindeki acem-aşiran dizisiyle karar eder. Bazı şevkefzâ eserlerde ise acem-aşiran dizisine hiç yer verilmemiş, doğrudan acem-aşiran perdesindeki nikriz beşlisine geçilip karar edilmiştir. Bunlar şevkefzâ makamının birkaç şekilde kullanıldığını göstermektedir.

Şevkefzâ makamının temel yapısı şekil-deki gibidir:

(Şevkefzâ makamı seyri sırasında sabâ vb. makamlarda olduğu gibi re bakiye bemolü [hicaz] ve la bakiye bemolü [şeh-naz] perdelерinin biraz dik basılması ge-kerir).

Makamın asıl yapısı şekilde görüldüğü gibi olmakla beraber bu makamla beste-lenmiş klasik eserlerde makamın farklı bi-çimlerde kullanıldığı görülür. Bunlar ma-kamın yapısını bozmayıp ona yeni renkler katan biçimlerdir. Meselâ bazı şevkefzâ eserlerde giriş seyirinde, gerdâniye per-desinde bir uşşak dörtlüsünün ve bunun sonucu olarak acem perdesinde bir rast beşlisinin yer aldığı görülür. Bunun sebe-bi, çârgâh perdesindeki zirgüleli hicaz di-zisinin hicaz ve uzâl dizisi haline dönüş-mesidir. Hicaz ailesi makamlarında birbi-rine geçki yapılması âdeti tabii olmakla beraber şevkefzâ makamındaki bu geçki uzun sürmez ve hemen tekrar gerdâni-yedeki hicaz dörtlüsüne dönülür.

Şevkefzâ makamının güçlüsü gerdâni-ye perdesidir ve bu perdede hicaz çeşni-siyle makamın yarım kararı yapılır. Ancak bazı şevkefzâ eserlerde güçlülük görevi gerdâniyeden ziyade acem (fa) perdesine verilmiş, ikinci mertebe güçlü olarak da çârgâh yerine kürdî perdesi (si) kullanılmı-ş, dolayısıyla gerek gerdâniye gerekse çârgâh perdeleri asma karar durumunda kalmıştır. Yine bu makamdaki bazı eser-lerde, yerindeki acem-aşiran dizisi hiç kul-lanılmadan acem-aşiran perdesindeki nikriz beşlisine geçilip karar edilmiştir. Acem perdesinin fazla önem kazanması ve acem-aşiran dizisinin hiç kullanılmadan nikriz beşlisine geçilip karar verilmesi, şevkefzâ makamının bir çeşidinde acem-aşiran per-desi üzerine kurulmuş ve tiz taraftan bir-inci şekilde genişlemiş bir neveser dizisi-nin makama katıldığını, göstermektedir. Özellikle küçük bir form olan şarkıda bu şeklin tercih edildiği görülmektedir ki bu biçim de bir "reng-i dil" makamı dizisi de-mektir.

Yine bazı eserlerde karara yakın birta-kım değişiklikler görülmektedir. Bilhassa kürdî küçük mücennep bemollü si per-de-sinin fazla önem kazanması, ikinci merte-

reği geniş bir seyir alanına sahip olduğundan ayrıca genişlemez.

Makamın seyrine birinci merteye geçilerek olan gerdâniye perdesi civarından ve bu perde eksen olmak üzere başlanır. Bu perdenin iki yanındaki çeşnilerde karışık gezinildikten sonra gerdâniye perdesinde hicaz çeşnili veya acem perdesinde nikriz çeşnili yarım karar yapılır. Ardından gerekli yerlerde gerekli asma kararlar ve geçkiler gösterilerek cârgâh perdesine kadar inilir ve bu perdede zirgüleli hicaz çeşnili, kürdi perdesinde de nikriz çeşnili asma kararlar yapılır. Daha sonra acem-aşiran dizisine geçilir. Bu dizide de karışık gezinildikten ve asma kararlar gösterildikten sonra acem-aşiran perdesindeki nikriz beşlisine geçilip bu beşli ile acem-aşiran perdesinde genellikle yedenli tam karar yapılır. Şevkefzâ makamının bir başka çeşidinde ise cârgâh perdesindeki zirgüleli hicaz dizisinden sonra yerindeki acem-aşiran dizisine geçilip bu dizi ile acem-aşiran perdesinde karar edilir. Bu çeşitte acem-aşiran perdesindeki nikriz beşlisi yoktur.

Kömürçüzâde Hâfız Mehmed Efendi'nin hafif usulünde, "Hüs-n-i zâtın gibi bir dilber-i sîmîn-endâm", Hamâmîzâde İsmâil Dede Efendi'nin ağır çenber usulünde, "Ermesin el ol şehin şevket-i vâlâlarına" mısrayla başlayan besteleri; yine Kömürçüzâde Hâfız Mehmed Efendi'nin, "Dilbesteye lutf u keremin mâ-hazar eyle" mısrayla başlayan ağır semâisi; Hamâmîzâde İsmâil Dede Efendi'nin, "Ser-i lutf-i anberi yüzüne nikâb edersin" mısrayla başlayan yürük semâisi; Çilingirzâde Ahmed Ağa'nın aksak usulünde, "Geçip de karşıma gözlerin süzme", III. Selim'in aksak usulünde, "Ey serv-i gülzâr-ı vefâ", Mustafa Nâfiz İrmak'ın curcuna usulünde, "Sebeb sensin gönülden ihtilâle" mısralarıyla başlayan şarkıları; Hacı Fâik Bey'in düyek usulünde, "Lâ mevcûde illâ hû", Muallim İsmâil Hakkı Bey'in evsat usulünde, "Ey bu cümle kâinatı var eden mevlâ meded" ve Sermüezzîn Rifat Bey'in devr-i hindî usulünde, "Mest ü hayrânım zâr u giryânım" mısralarıyla başlayan ilâhileri bu makamın örnekleri arasındadır.

BİBLİYOGRAFYA :

Hâşim Bey, *Müsiki Mecmuası*, İstanbul 1280, s. 41; Tanbüri Cemil Bey, *Rehber-i Müsiki*, İstanbul 1321, s. 62; Suphi Ezgi, *Nazarî-Amelî Türk Musikisi*, İstanbul 1933-40, I, 186-187; IV, 249; Rauf Yekta, *Türk Musikisi*, s. 78; Hüseyin Sâdeddin Arel, *Türk Musikisi Nazariyatı Dersleri* (haz. Onur Akdoğan), Ankara 1991, s. 172-174; İsmail Hakkı Özkan, *Türk Musikisi Nazariyatı ve Usûl-leri Kudüm Velveleleri*, İstanbul 2006, s. 520-526.

İSMAIL HAKKI ÖZKAN

ŞEVKET ALI

(شوکت علی)

(1873-1938)

Hindistan
Hilâfet Hareketi önderlerinden,
siyaset adamı.

Günümüzde Uttar Pradeş eyaletine bağlı olan Râmpür'da doğdu. Çocuk yaşta iken babası Abdülali Han vefat edince kardeşleri Muhammed Ali ve Zülfikar Ali ile beraber annesi tarafından yetiştirildi. İlk eğitimini Bireli'de (Bereyli, Bareilly) aldıktan sonra Mohammadan Anglo-Oriental College'da (Aligarh Muslim University) öğrenimini tamamladı. 1896-1913 yılları arasında Kudh ve Agra'da kamu hizmetinde çalıştı. 1911'den itibaren kardeşleriyle birlikte Kalküta'da dönemin en etkili müslüman siyasî gazetelerinden olan İngilizce *Comrade* ve 1913'te Delhi'de Urduca *Hamdard* (*Hemderd*) gazetelerini çıkardı. Böylece Hindistan'da Osmanlı Devleti ve hilâfeti lehindeki faaliyetleriyle ön plana çıkan isimlerden biri oldu. Çeşitli gazete ve dergilerdeki yazıları yanında Hindistan'da Osmanlılar için yardım toplanmasına ve Balkan savaşlarında doktorlardan oluşan bir heyetin Türkiye'ye gönderilmesine öncülük yaptı. Osmanlılar'ın yanında savaşmak üzere gönüllüler toplama girişimi İngilizler tarafından önlendi. I. Dünya Savaşı'nda İslâm'ın mukaddes beldelerinin korunması amacıyla faaliyete geçen Encümen-i Huddâm-ı Kâ'be'nin kurucuları arasında yer aldı ve genel sekreterliğiyle icra kurulu başkanlığı yaptı. Aynı savaşta İngilizler'in bütün tedbirlerine rağmen Osmanlılar'ı destekledi, müslüman din adamlarına İngilizler lehine fetva vermesi yolunda yapılan baskılara karşı çıktı. 1919'da yıkıcı faaliyetlerde bulunduğu iddiasıyla İngilizler tarafından hapsedildi. Savaşın ardından hilâfet hukukunu korumak ve Osmanlı Devleti'ni desteklemek için oluşturulan Hindistan Hilâfet Hareketi'nin önderleri arasında yer aldı ve ilk hilâfet konferansının başkanlığına seçildi. Hindistan'daki pasif direniş hareketini ve Mahatma Gandhi'yi desteklediğinden tekrar tutuklandı ve 1921-1923 yılları arasında hapis yattı. Daha sonra bağımsız Hindistan'daki Hindu-müslüman ilişkileri hususunda Gandhi ve Hindistan Kongre Partisi ile görüş ayrılığına düştü. 1928 Nehru raporuna itiraz ederek müslümanlar için ayrı seçim sistemi önerdi. Hindistan'ın geleceğiyle ilgili I. ve II. Londra toplantılarına müslümanlar adına katıldı. 1931'de Dünya Müslümanları

Kongresi'ni toplamak amacıyla Kudüs'e gitti. 1936'da Hindistan Müslümanları Birliği'nde yer aldı ve Muhammed Ali Cinnah ile birlikte hareket etti. 1934-1938 yıllarında Hindistan Müslümanları Birliği merkez idare heyetinde bulundu. Hindistan'ın bağımsızlığı için destek aramak üzere Arap ülkeleri, Avrupa ve Amerika Birleşik Devletleri'nde görüşmeler yaptı, konferanslar verdi. 26 Kasım 1938'de Delhi'de vefat eden Şevket Ali, Pakistan fikrinin ilk savunucularından biri olarak modern Hindistan'ın en etkili siyasî simaları arasında seçkin bir yere sahiptir.

BİBLİYOGRAFYA :

Muhammed Ali Papers, New Delhi, Jamia Millia Islamia; National Archives of India, Home Political D, Proceedings, May 1915, nr. 36, October and December 1915; Home Political A, November 1914, nr. 33-38; Home Political B, 8 July 1914, Record of Interview with Shaukat Ali, ICP, nr. 206, Jan 1919; National Archives of India, Comrade 1911, 1912-1914, 1921, 28 November 1924; Muhammed Ali, *My Life A Fragment* (ed. Afzal Iqbal), Lahore 1942; Ahmad Jafri, *Ali Bradran*, Lahore 1963; Shan Muhammad, *Unpublished Letters of the Ali Brothers*, Delhi 1979; Masood Akhtar, *Maulana Shaukat Ali: A Political Biography* (yüksek lisans tezi, 1980), Islamabad, Quaidi Azam University; Mushirul Hasan, *Mohammed Ali: Ideology and Politics*, Delhi 1981; Azmi Özcan, *Pan-İslamizm, Osmanlı Devleti, Hindistan Müslümanları ve İngiltere (1877-1924)*, Ankara 1997, s. 193-250; a.mlf., "Encümen-i Huddâm-ı Kâ'be", *DİA*, XI, 179; M. Naeem Qureshi, *Pan-Islam in British Indian Politics: A Study of the Khilafat Movement, 1918-1924*, Leiden 1999, bk. İndeks; a.mlf., "Hindistan Hilâfet Hareketi", *DİA*, XVIII, 110.

AZMİ ÖZCAN

ŞEVKİ BEY

(1860-1890)

Şarkî bestekârı ve hânende.

İstanbul Fatih'te Piriñçi Sinan mahallesinde doğdu. Babası tarakçı esnafından Ahmed Efendi'dir. Rüşdiye tahsilinin ardından Müzika-i Hümâyün'a hânende olarak girdi. Bir süre sonra saray hayatından sıkıldığı için görevinden ayrıldı ve Rüşûmat Nezâreti'nde kâtipliğe başladı. Bu görevini Harbiye Nezâreti Evrak Kalemi'nde devam ettirdi. Rindâne bir hayat yaşadı. 2 Zilhicce 1307 (20 Temmuz 1890) tarihinde Beylerbeyi'nde arkadaşı Rahmi Bey'in evinde kalp krizinden öldü ve ertesi günü Kuzguncuk'ta Nakkaştepe Mezarlığı'na defnedildi. Yakın arkadaşı Mehmed Hafid Bey ölümü için şu tarih beytini yazmıştır. "Çıktı bir târîh-pesendide Hafid / Hâke düştü bî-emel o verd-i nâz (1307)." İsmâil Safâ'nın tarihi de şöyledir: "Çıktı bir düm tek ile iş-